

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Рівненський державний гуманітарний університет

ІДЕНТИЧНІСТЬ. ДИСКУРС. ІМАГОЛОГІЯ

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської наукової конференції
з іноземною участю
до 150-річчя Агатангела Кримського*

15 квітня 2021 року
м. Острог

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2021

*Рекомендовано до друку
на засіданні ради гуманітарного факультету
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 9 від 28 квітня 2021 року)*

Редакційна колегія:

Вісич О. А., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія» (*відповідальний редактор*);

Кочерга С. О., доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія».

Пухонська О. Я., доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія».

I – 59
Ідентичність. Дискурс. Імагологія: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з іноземною участю до 150-річчя Агатангела Кримського, м. Острог, 15 квітня 2021 року / редкол. О. А. Вісич (відп. ред.) та ін. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 146 с.

DOI 10.25264/15.04.2021

У збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з іноземною участю до 150-річчя Агатангела Кримського «Ідентичність. Дискурс. Імагологія», яка відбулася 15 квітня 2021 року на базі Національного університету «Острозька академія», представлено тези доповідей учасників, у яких відображено різноаспектні дослідження літературного та наукового доробку Агатангела Кримського, а також актуальні проблеми сучасної філології.

УДК 81 (082)
ББК 83.3(4Укр)6

*Матеріали опубліковано в авторській редакції.
За зміст тез доповідей, допущені помилки і неточності
відповідають автори публікацій.*

© Автори, 2021
© Національний університет
«Острозька академія», 2021

ЗМІСТ

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО: ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ

Будний В. В. МОТИВИ ЕСТЕТИЗМУ В РАННІЙ ПОЕЗІЇ А. КРИМСЬКОГО	7
Чик Д. Ч. ВІД MAGNA MATER ДО САМОСТІ: РОМАН «ЛАГОВСЬКИЙ» А. КРИМСЬКОГО ЯК ТРАКТАТ ПРО ДУХОВНЕ ВІДРОДЖЕННЯ	12
Колошук Н. Г. ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПОЕТИКА РАННІХ ОПОВІДАНЬ А. КРИМСЬКОГО	15
Вівчар С. В. ТЕКСТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ПОВІСТКИ І ЕСКІЗИ З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ»)	20
Крупка М. А. ЖІНОЧИЙ ПЕРСОНАЖ У ПРОЗІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО: ФОРМИ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ТИПИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ.....	23
Боговін О. В. НЕ ПРЕКРАСНА ДАМА: КОД ДУЛЬСІНЕЇ У РОМАНІ А. КРИМСЬКОГО «АНДРІЙ ЛАГОВСЬКИЙ»	27
Лахман В. В. МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОЗІ А. КРИМСЬКОГО: МІЖ СХОДОЗНАВСТВОМ ТА УКРАЇНОЗНАВСТВОМ	31
Вісич О. А. РІЗНОЖАНРОВІ ЕЛЕМЕНТИ ПАРАТЕКСТУ В ТВОРЧОСТІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО ЯК ЗАСОБИ АВТОРСЬКОГО ВІДЧУЖЕННЯ	35
Горблянський Ю. П. ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ ДУМЦІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ХХІ СТ.)	40

Кухарук Л. В. ФЛОРИСТИЧНА ІМАГЕМА «ПАЛЬМА»: РЕЦЕПЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ А. КРИМСЬКОГО	45
--	----

**ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ХУДОЖНІЙ СЛОВЕСНОСТІ ХХ СТОЛІТТЯ**

Кочерга С. О. ОСТРОЗЬКИЙ ПОБРАТИМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ МИХАЙЛО КРИВИНЮК	48
---	----

Тхорук Р. Л. «...ОТАЯ ТЕАТРАЛЬНІСТЬ»: ПРО БЕЛЕТРИСТИЧНУ ПРОЕКЦІЮ ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ У «ПОВІСТКАХ ТА ЕСКІЗАХ ІЗ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ» А. КРИМСЬКОГО	53
--	----

Бестюк І. А. МУЗИЧНА МІФОПОЕТИКА КЛОДА ДЕБЮССІ В ХУДОЖНІЙ ФАКТУРІ МОДЕРНОГО РОМАНУ («ДОННА АННА» (1929) ГОРДІЯ БРАСЮКА)	57
---	----

Шваб Л. П., Шваб А. Г. АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ: УКРАЇНОЛЮБСТВО І ДІЯЛЬНІСТЬ НА ҐРУНТІ УКРАЇНОЗНАВСТВА	62
--	----

Смольницька О. О. СИМВОЛ ГІАЦИНТА У ВИБРАНІЙ СУФІЙСЬКІЙ ПОЕЗІЇ (ОРИГІНАЛИ Й УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД): ДИСКУРС НОВІТНІХ ПОСЛІДОВНИКІВ НЕОКЛАСИКІВ	67
---	----

Семенюк Л. С. ІСТОРІОСОФІЯ КОЗАЦЬКОЇ УКРАЇНИ У ДРАМАТИЧНИХ ЖАНРОВИХ ФОРМАХ ХVІІІ СТ.	73
--	----

Романишина Н. В. ШКІЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ІСМАЇЛА ГАСПРИНСЬКОГО НА ЗАСАДАХ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО	77
---	----

**СУЧАСНІ НАПРЯМИ
І ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕСТУ**

Горбач Н. В.

ІМАГОЛОГІЧНА РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В РОМАНІ

А. МЕЛЬНИЧУКА «ЩО СКАЗАНО»82

Слижук О. А.

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНОЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ 87

Кирильчук О. М.

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ

ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗИ

(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ю.ВИННИЧУКА «ЦЕНЗОР СНІВ»)91

Гурдуз А. І.

«ДІМ, В ЯКОМУ...» МАРІАМ ПЕТРОСЯН І «ВАРТИ»

СЕРГІЯ ЛУК'ЯНЕНКА: АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ

ФЕНТЕЗІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ 95

Годік К. О.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В «СИБІРСЬКИХ НОВЕЛАХ»

Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА ТА ПРОЗИ О. СОЛЖЕНИЦИНА:

ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ99

Демчук О. А.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА БЕЗДОМНІСТЬ ЧУЖИХ ЕТНОТИПІВ У МЕЖАХ

УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРУ В ЗБІРЦІ МАЛОЇ ПРОЗИ

ВАСИЛЯ МАХНА «ДІМ У БЕЙТІНГ ГОЛЛОВ»102

Мельничук Т. І.

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЖІВ ЯК МЕТАДРАМАТИЧНИЙ

ЧИННИК (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄС П. АР'Є ТА Н. РОМЧЕВИЧА)106

**ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА,
ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ
У СВІТЛІ ПРАЦЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО**

Дзира І. Я.

ТЮРКСЬКІ ЕЛЕМЕНТИ В РЕЄСТРІ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО
НИЗОВОГО 1756 РОКУ111

Данилюк Н. О.

ВНЕСОК АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО У РОЗВИТОК
УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА115

Кіндратюк Б. Д.

МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ГРАМАТИКИ
МУЗИКАЛЬНОЇ» МИКОЛИ ДИЛЕЦЬКОГО119

Брус М. П.

ПРОБЛЕМА ФЕМІНІТИВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ОСНОВІ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО
СЛОВНИКА» ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО)124

Гуцуляк Т. Є.

ОБРАЗНІ ДЕРИВАТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІДОБРАЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В „РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ”
ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА129

Пена Л. І.

МОВОЗНАВЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ
СЛОВНИКУ» ЗА РЕДАКЦІЄЮ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО133

Гончаренко А. В.

А.Ю. КРИМСЬКИЙ ПРО ЛЕКСИЧНІ УКРАЇНІЗМИ
В ДАВНОКІЇВСЬКОМУ ТЕКСТІ137

Піскунов О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ В ПРАЦЯХ
А. Ю. КРИМСЬКОГО141

УДК: 821. 161. 2.09:371 315

Романишина Н. В.,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, nataliya.romanyshyna@rshu.edu.ua*

ШКІЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ІСМАЇЛА ГАСПРИНСЬКОГО НА ЗАСАДАХ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

У програмі з української літератури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів філологічного профілю (2017 р.), окрім визначених для текстуального вивчення творів українських письменників, передбачене знайомство старшокласників із мистецькою спадщиною представників кримсько-татарської літератури: Ісмаїла Гаспринського в 10 класі та Ервіна Умерова в 11 класі. Авторами програми обґрунтовано, що кримські татари – це «корінний народ України», розкриваючи новаторство і значення творчості кримськотатарських класиків, учитель-словесник сприятиме «усвідомленню цілісності» української культури [5, с. 25]. Оповідання Ісмаїла Гаспринського «Арслан киз» («Дівчина-левиця») [1] рекомендовано вивчати в мистецькому контексті: «Агатангел Кримський. Література кримських татар. «Студії з Криму», 1930 р.» [5, с. 46].

Безперечно, як для формування «предметних» умінь (учень / учениця знає про життєвий і творчий шлях І. Гаспринського, усвідомлює їх новаторство і значення для культурного, суспільного життя кримськотатарського народу тощо), так і «ключових» компетентностей школярів (полікультурна, міжпред-

метна естетична, країнознавча, культурознавча, громадянська, соціальна та ін.), важливе значення має знайомство із творчістю А. Кримського.

Незважаючи на двадцятилітню різницю у віці, Агатангел Кримський співпрацював, товаришував із видатним кримськотатарським просвітителем, видавцем, громадським діячем, публіцистом, письменником І. Гаспринським; «філолог за фахом, орієнталіст за покликанням», «високоталановитий, оригінальний» (І. Франко) поет, прозаїк, літературознавець, автор «Студій з Криму» як професійний літературний критик оцінив «літературу кримських татар» [3, с. 165–198] та «епохальну просвітньо-письменську діяльність» [3, с. 170] І. Гаспринського. Рід А. Кримського походить із кримських татар, він неодноразово бував на своїй малій батьківщині (Ялта, Бахчисарай), у листі до Б. Грінченка зауважив, що з урало-алтайських мов знає турецько-татарську, «найкраще, розуміється, /.../ наріччя османське, бо доводиться завсігди мати практику...»; учений відзначав, що талановиті газетні статті засновника, редактора «Терджимана» написані «кримською» мовою, південно-береговою говіркою, близькою до османської, як і те, що І. Гаспринський не приховував своїх поглядів «на велику всетюркську вагу саме-іменно наріччя османського, а не якого-иншого» [3, с. 172]. Головною справою життя І. Гаспринського А. Кримський вважає видання газети «Терджиман», так само Агатангел Юхимович зі студентських років друкував публіцистичні, науково-критичні статті, рецензії, огляди культурних подій тощо в галицьких виданнях, російській пресі, редагував низку видань з орієнталістики.

Вивчення біографіки, прози І. Гаспринського в мистецькому контексті творчості А. Кримського – нагода пояснити, нагадати значення вченого зі світовим авторитетом, академіка, поліглата, перекладача, письменника в сьогоденному гуманітарному дискурсі України, адже, як зазначає у статті «Агатангел Кримський у школі /.../» О. Ковальчук, навіть в «оновленому каноні шкільного літературознавства», «кардинально нових програмах» митцеві не знайшлося місця, але «відповідальний учитель

мусить знаходити спосіб належно реагувати на явний недогляд» [2, с. 197].

Студіюючи історичний нарис «Література кримських татар», десятикласники можуть не лише більше дізнатися про І. Гаспринського, а й порівняти власне сприйняття його життєпису, творчості з рецепцією професійного філолога; дізнатися про підходи, методи осягнення мистецтва слова А. Кримського – історика літератури.

І. Гаспринського А. Кримський називає «патріярхом кримського письменства» [3, с. 190], визнає його таланти журналіста, педагога, перекладача, «белетристичного письменника»; також (доповнимо окреслене у програмі визначення багатогранної творчої спадщини [5, с. 46]) – дослідника кримського письменства, із переліком праць якого насамперед рекомендує ознайомитися читачам [3, с. 190]. Літературознавча концепція А. Кримського будується на основі естетичного підходу, акцентуванні художніх особливостей творів. У белетристичних «самостійних писаннях» І. Гаспринського критик відзначає форму «подорожніх листів» – ніби з подорожі «мулли Аббаса Французького»; новаторство в жанрі заснованої на подорожі утопічної повісті «Дар-ур-рахат» («Край вічного блаженства»); «автобіографічний» характер роману «Кюн догду» («Сонце зійшло») [3, с. 173].

У листі до О. Огоновського А. Кримський пише, що мав «намисил» вступити до філологічного факультету, «щоб спеціалізуватися на порівнявчій філології» [4, с. 116], характеризує «молоді літературні сили» кримських татар, він вдається до порівняльного студіювання: «/.../ повстало перед молодими письменниками важливе практичне питання – про літературну мову. Гаспринський, як знаємо, був принциповий ворог літературизації місцевих наріччів і говірок /.../»; під «татарським язиком кримського наречія» Осман Акчокракли «розумів таку мову, як у «Терджимані» Гаспринського»; спільними для Ісмаїла Гаспринського та Алія Боданинського «були їхній загально-просвітній напрямок /.../»; «/.../ декотрі з них дивилися вперед геть-далі і в ширшій перспективі, ніж Ісмаїл Гаспринський, що

ціле своє життя звик у своєму провінціальному Бахчесараї писати лиш у підцензурному, аж надто обережному дусі» [3, с. 173, 174, 176, 178].

Праця А. Кримського заохочує читацьку практику учнів, учителів в аспектах вивчення першоджерел, читання як діалогу: «/.../ щоб читачеві легше було де-в-чим скоригувати мене, подам ще й бібліографію того, що писали інші про кримське письменство» [3, с. 190]. Літературознавець визнає, що міг «допуститися небажаної суб'єктивності», «чогось недооцінити», адже захоплюється тим, що невеликий народ («налічує не більше ніж 178 тисяч душ» [3, с. 190]) спромігся витворити своє письменство. Історією нової кримськотатарської літератури вчений зацікавився, «прихильно почав стежити» від 1889 року; із великою симпатією підтримував «особисті знайомості з головними діячами кримського літературного життя» [3, с. 190]. Вільне компонування матеріалу нарисув включає спогади, ліричні відступи, паралелі, асоціації, емоційний, полемічно пристрасний виклад: «Ворожі Гаспринському люди /.../, а дехто запевняв (на жаль, сам я таке од них чув). /.../ Остання сплітка, звичайно, не мала за собою і тіни правди; але самий факт, що хтось міг таке про Гаспринського думати /.../» [3, с. 174].

А. Кримського особливо цікавили мова, література народів, які потрапляли в залежність від імперій, у І. Гаспринському він бачить борця за національну, народну справу, який спрямовував інтелектуальні зусилля на творення кримськотатарської ідентичності, літератури однією мовою, яка б відображала «національну тюркську одність» [3, с. 178]. Зауважує, що образ ідеальної мусульманської висококультурної, високопоступової держави письменник створив в утопічній повісті «Дар-ур-рахат» [3, с. 173]. Дослідник помічає замаскований виклад думок із натяками, недомовками в писаннях І. Гаспринського, його обережність, дипломатизм, «лавірування сюди й туди», запевнення росіян, що «татарська освіта, яку він проповідує, не йде проти русскости, ба навіть, мовляв, ще й веде татар до русскости» [3, с. 172]. Двічі А. Кримський ставить риторичне питання «чи щиро?», «в якій мірі оці Гаспринського слова

були щирими» [3, с. 171, 172], зауважуючи, що вони спричиняли переслідування за зраду «своїми» татарами і доноси росіян про діяльність кримськотатарського митця, яка нагадує «хмаринки», передвісники великої бурі. А. Кримський наголошує: значення І. Гаспринського – у «культурно-просвітнім розбудженні татарської нації» [3, с. 174].

Перспективу подальших досліджень бачимо у встановленні взаємозв'язків творів А. Кримського і репрезентантів української літератури в чинних шкільних програмах, у навчальному тлумаченні оповідання І. Гаспринського «Арслан киз».

Література

1. Гаспринський І. Арслан киз (Дівчина-левиця). URL : <http://ukrlib.com.ua/books> (дата звернення: 15.03.2021).
2. Ковальчук О. Агатангел Кримський у школі. *Творчість Агатангела Кримського у контексті європейської і світової культури*. Вип. 1. Луцьк : Вежа, 2006. С. 196–201.
3. Кримський А. Література кримських татар. *Студії з Криму, I–IX : відбитки з «Записок Історично-Філологічного Відділу»*. 1930. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 16.03.2021).
4. Кримський А. Твори: в 5 т. Київ : Наукова думка, 1972–1974. Т. 5. Кн. 1. 576 с.
5. Навчальна програма з української літератури (профільний рівень) для 10–11 класів загальноосвітніх шкіл. Київ, 2017. URL : <http://www.mon.gov.ua> (дата звернення: 19.03.2021).